

I N V E N T E R I N G S R A P P O R T

Borgå

Arkeologisk inventering av Onas skärgård

29.7–2.8 och 29.8.2013

MUSEIVERKET

KULTURMILJÖVÅRD | ARKEOLOGISKA FÄLTTJÄNSTER

Vesa Laulumaa

Sammanfattning

Det utfördes en arkeologisk inventering av Onas skärgård i Borgå 29.7–2.8 och 28.8.2013. Inventeringen utfördes i anknytning till delgeneralplanen som är anhängig för området. Forskare Vesa Laulumaa från Museiverkets Arkeologiska fälttjänster var inventerare. Inklusiva vattenområden omfattade inventeringsområdet cirka 70 kvadratkilometer, varav markområden cirka 14 kvadratkilometer. Det finns nästan hundra holmar, öar, kobbar och skär i området. De största öarna i området är Onas, Kalvö, Bodö och Pörtö. Den sistnämnda inventerades inte år 2013 eftersom Forststyrelsen hade undersökt området vid inventeringen av kulturarvet i området 2009 (Jansson 2010).

Fem fornlämningsobjekt i inventeringsområdet var kända sedan tidigare: två jungfrudansar, en inhuggning i ett berg, en stencirkel och den s.k. Napoleon-stenen eller Napoleon-sarkofagen. Under inventeringen registrerades sex nya objekt: två gravkummel, sannolikt från bronsåldern, två kummel, en kompassros och en boplats. Gravkumlet från bronsåldern som hittades på Kalvö är särskilt fint, eftersom en av stenhällar byggd kistkonstruktion har bevarats i dess mitt.

Innehållsförteckning

Sammanfattning

Arkivinformation

1. Inledning	1
2. Inventeringsområdet och dess historia	1
3. Inventeringens förlopp och resultat	2
3.1. Kalvö	2
3.2. Onas	3
3.3. Pörtö (Pörtö, Bodö, Hamnholmen och Lästholmen)	5
3.4. Övriga öar	6
4. Sammandrag	6
5. Bildförtecning	7
6. Källförtecning	8
7. Objektförtecning och objektbeskrivningar	9

Bilaga: Karta över inventeringsområdet och fornlämningar

Arkivinformation

Undersökning: Arkeologisk inventering av Onas skärgård i Borgå

Undersökningen genomfördes av:

Vesa Laulumaa/ Museiverket, Avdelningen för kulturmiljövård, Arkeologiska fälttjänster

Undersökningen beställdes av:

Borgå stad, stadsplaneringen, PB 23, 06101 Borgå

Det undersökta områdets omfattning:

Cirka 70 km²

Fältarbetstid: 29.7–2.8 och 29.8.2013

Fynd: -

Fotografier: AKDG3191–3197, AKDG32733275

Den ursprungliga undersökningsrapporten finns i Museiverkets arkiv, Sturegatan 2a, 00100 Helsingfors. Kopior har skickats till den som beställt arbetet och till Östra Nylands landskapsmuseum i Borgå

1. Inledning

En ny delgeneralplan planeras för skärgårdsområdet i Onas i Borgå. År 2001 gjordes en utredning av kulturmiljön i området (Joutsalmi 2001). Museiverket föreslog dock i sitt utlåtande år 2008 (dnr 303/303/2008) en systematisk arkeologisk inventering av området för att kontrollera att informationen om området var uppdaterad. Våren 2013 valde Borgå stad utgående från offerter Museiverkets arkeologiska fälttjänster till att utföra inventeringen. Forskare Vesa Laulumaa tjänstgjorde som inventerare och arbetet utfördes 29.7–2.8 och 29.8.2013.

För de arkeologiska objekten är denna rapport en komplettering till utredningen av kulturmiljön 2001. Onas skärgårds historia, kulturlandskap och byggnadshistoria har behandlats uttömmande i Joutsalmis utredning och dessa teman behandlas inte i den här rapporten. En natur- och landskapsutredning av området (Kärkkäinen 2006) innehåller information om bland annat naturhistoria, skyddsområden, växtligheten och djurvärlden.

2. Inventeringsområdet och dess undersökningshistoria

Inventeringsområdet år 2013 omfattar inte hela generalplansområdet, utan de områden har utelämnats som Forststyrelsen undersökte år 2009 vid inventeringen av kulturarvet på såväl skärgårdens Natura 2000-område på Söderskär och Långörens på Glosolmen och Pörtö. Inventeringsområdet inklusive vattenområdena omfattar cirka 70 kvadratkilometer. Delgeneralplanens markareal är 1 520 hektar men inventeringen år 2013 inbegrep inte hela området utan ett något mindre område på uppskattningsvis cirka 1 400 hektar.

Inventeringsområdet ligger söder om Emsalö och Sköldvik i Borgå. Områdets norra del är innerskärgård och området söder om Onas räknas redan till ytterskärgården. Kalvö, Onas, Pörtö och Bodö är inventeringsområdets största öar. Sedan tidigare kände man till fem forn lämningar i området. Öarna och holmarna i inventeringsområdet är bergiga, markgrunden består i allmänhet av ett tunt moränlager. Nära bergsområdena består växtligheten av torr mo, i svackor och på lågliggande platser är skogstypen färsk blandskog, huvudsakligen granskog. På de större öarna och holmarna finns det också mindre kärr med tunn torv.

Landhöjningen efter istiden har påverkat även kusten kring Finska viken där höjningen ändå har skett avsevärt långsammare än i Bottniska viken. Idag fortskrider landhöjningen med en hastighet på cirka tre millimeter om året. De högsta punkterna (25–30 m över havsytan) i Onas skärgård blottades under stenåldern, under Östersjöns Litorinaskede för ungefär 6 000–7 000 år sedan. Man känner inte till objekt från stenåldern i området, tydligen var de karga kobbarna, skären, öarna och holmarna under stenåldern inte lämpliga för bosättning. Gravkumlen från bronsåldern som hittades vid inventeringen 2013 är idag de tidigaste tecknen på mänsklig verksamhet i Onas skärgård. De ligger på cirka 20 meters höjd, på berggrund. Under bronsåldern (cirka 1 500–500 fvt) låg havsytan cirka 8-12 meter högre än nu, varför gravarna således inte låg helt på stranden. Det finns inga andra objekt som kan tidsbestämmas som klart förhistoriska. Jungfrudansar som är kända på området är sannolikt från historisk tid. Konstruktioner som byggts i naturliga stenkummel, eller tillfälliga vindskydd på öarna och holmarna är omöjliga att tidsbestämma, allmänt har de ansetts höra till historisk tid.

Det har gjorts mycket lite arkeologisk forskning i området. Man har inte gjort arkeologiska inventeringar eller utgrävningar, utan fältundersökningarna har bara varit inspektioner av objekt. Arkeologernas största intresse har kretsat kring ljungrudansarna och speciellt Rågskärs jungfrudans har besökts i flera omgångar för kontroller. Den minimala arkeologiska forskningen kommer sig troligen dels av att man behöver en båt

för att ta sig fram i området och dels av att områdets arkeologiska potential tidigare tydligen bedömts vara tämligen liten.

3. Inventeringens förlopp och resultat

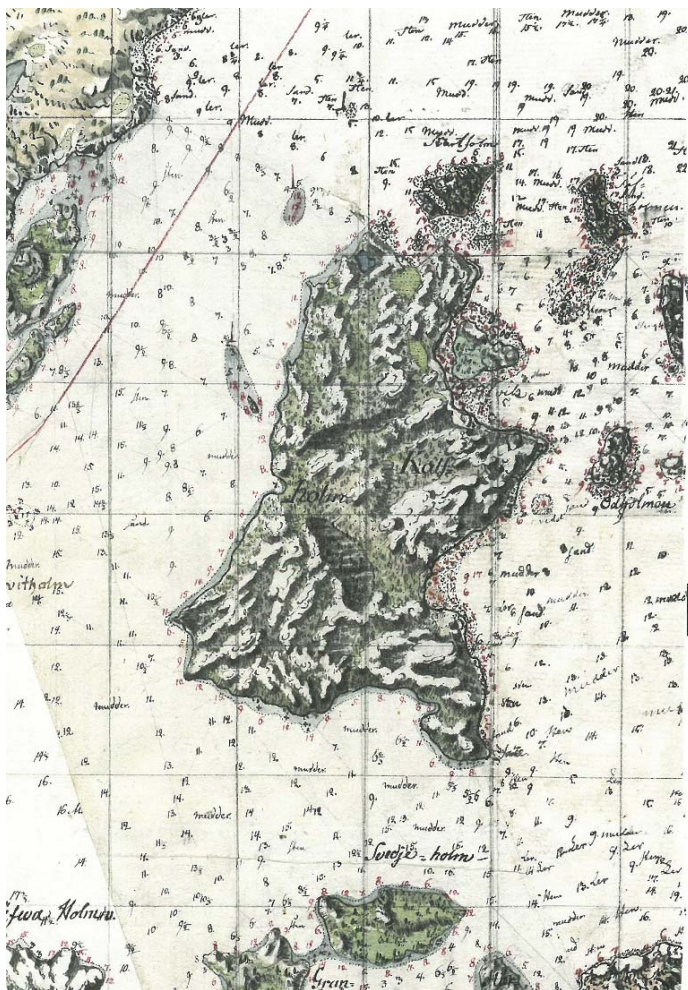
Under förberedelserna av inventeringen genomgicks tidigare undersökningsrapporter, kartmaterial över den historiska tiden, verk om Borgå historia samt informationen i fornminnesregistret. Områdenas förhistoriska potential undersöktes dessutom genom att rekonstruera havsstrandens olika skeden. Man hade också tillgång till Lantmäteriverkets material från flyglaserscanningar, med vars hjälp arkeologiska konstruktioner kan preliminärt kartläggas redan under förarbetena till en inventering.

För inventeringens fältarbeten hyrdes en liten båt som var försedd med en utombordsmotor på 18 hästkrafter. Vid gott väder var det lätt röra sig och göra strandhugg med den lilla båten. Inventeringen utfördes under totalt sex dagar. Man strövade igenom öarna och holmarna till fots och gjorde så kompletta observationer som möjligt. Den huvudsakliga uppmärksamheten koncentrerades på holmarnas och öarnas stränder, där man främst letade efter lämningar efter sjöfart, fångst och fiske under historisk tid, samt på holmarnas och öarnas högre, bergiga platser där man främst letade efter bland annat förhistoriska gravruiner.

3.1 Kalvö

Kalvö har numera tät stugbebyggelse som omfattar nästan alla stränder på ön. Det finns dessutom mindre stugbebyggelse mitt på ön. Inventeringen av holmen koncentrerades på dess inre delar och området gicks igenom under en och en halv dag. Enligt historiska kartor byggdes de första husen på Kalvö i början av 1900-talet, före det var ön känd som betesö. Under inventeringen letades även efter lämningar efter betesverksamhet, till exempel stengården, men sådana hittades inte.

Under inventeringen registrerades ett gravkummel från bronsåldern i öns södra del. Objektet visades av Lars Vikström som har en stuga på ön. Öborna har redan länge känt till graven men ingen arkeolog hade granskat den. Mitt i det tämligen grunda gravkumlet syns ännu en hällkista i vilken den avlidne hade begravts. Numera hittar man mycket sällan gravkummel av liknande konstruktion. Senare på hösten efter inventeringen anmälde stuguborna på Kalvö om ytterligare ett par stenkonstruktioner som inte kunde kontrolleras under hösten på grund av de kraftiga vindarna vid inspektionstidpunkterna. Objekten kontrolleras eventuellt i något annat sammanhang 2014.

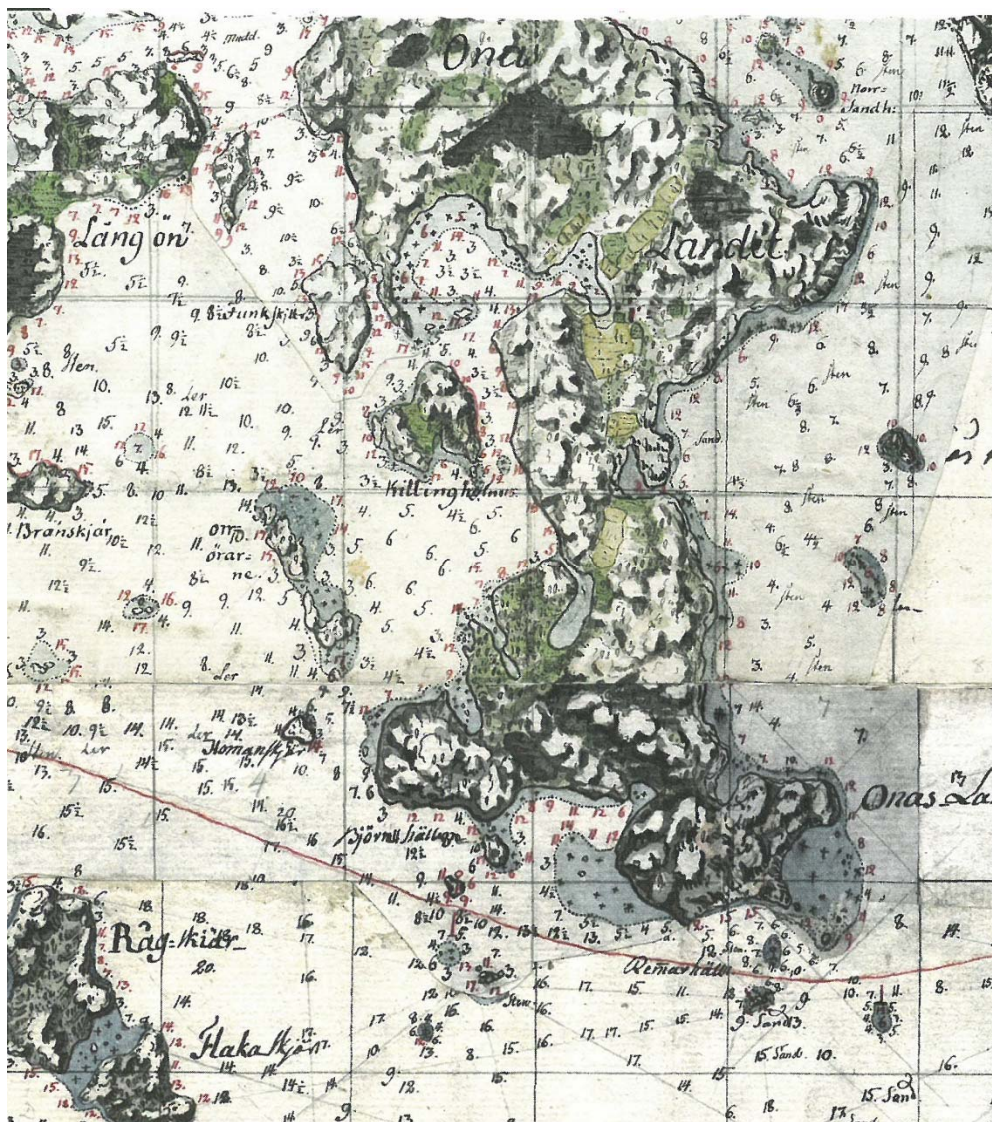

Kalvö (Kalf holmen) vid slutet av 1700-talet, ej i skalan.
(Kuninkaallinen merikartasto 1791-1796, s. 77)

3.2 Onas

Onas inventerades under en dag. Öns inre delar är ställvis svårtillgängliga med sankmarker, vindfällan och hyggelämningar inom området. Det finns föga stugbebyggelse på ön. Enligt historiska källor lär det på 1500-talet ha funnits bosättning på ön, så sägs det i alla fall i den allmänna förteckningen över bebyggelse. Den äldsta kartan på vilken byggnader utmärkts på ön är från slutet av 1700-talet. I kungliga sjökortsamlingen anges ett torp på ön smalaste ställe, eventuellt hänvisar även tidigare uppgifter till just den här platsen på ön. Även på jordskifteskartan från åren 1786 och 1798 anges ett hus och åkrar som i långt följer nuvarande och 1900-talets åker- och ängsområden. En del av dessa har redan vuxit igen.

Onas har varit haltpunkt för skepp och flottor och det finns historiska uppgifter om detta sedan 1700-talet. Till exempel bataljonspastor Anders Winberg nämner i sin dagbok från 1790 att "Den åttonde maj klockan ½ 5 satte sig eskadern i rörelse och nådde Ånäslandet efter 12 timmars rodd. Där på ett högt berg hittade vi en Trojaneborg [jungfrudans] som var byggd av stenar. Manskapan roade sig med att vandra i jungfrudansen." (Johnsson 2011, s. 233). Om det är fråga om jungfrudansen som fanns på Onas, så har den försvunnit spårlöst för åtminstone vid inventeringen hittades inga spår efter den. Å andra sidan är det möjligt att det här syftas på den synnerligen väl bevarade jungfrudansen på Rågskär, som ligger ungefär en kilometer sydväst om Onas.

Ön Onas vid slutet av 1700-talet, ej i skala. I öns centrala delar finns byggnader, åkrar och ängar.
Kuninkaallinen merikartasto 1791-1796, s. 75)

Såväl Kuggviken, vilken fortfarande uppträder på den nuvarande kartan, som Skeppshamn och Skepphamnsudden på en karta från år 1846, tyder på att Onas sydspets var en populär haltpunkt för fartyg. Vid inventeringen genomgicks öns södra del men man hittade inga tecken på, till exempel s.k. ryssugnar, på att skeppsfolk har vistats på ön. Vid inventeringstidpunkten var växtligheten på ön mycket frodig, mindre konstruktioner kunde således även ha varit övertäckta.

Den s.k. Napoleon-stenen ligger alldeles i vattenbrynet vid Onas sydvästra strandremsa. Stenen har huggits i pelarform och den är cirka 2,5 meter lång. Det ligger mycket bruten sten på stranden, varför det säkert tidigt har brutits sten på ön men av någon orsak har stenen inte förts till sin destination. Stenbrytningen skedde sannolikt på 1800-talet eller i början av 1900-talet, det finns inga säkra uppgifter om saken. På den högsta punkten på ett berg vid Napoleon-stenen finns ett kummel som registrerades vid inventeringen.

3.3 Pörtö (Pörtö, Bodö, Hamnholmen och Lästholmen)

Pörtö inventerades till den del där ön inte undersöktes vid Forststyrelsens inventering 2009, som omfattade det statsägda området på cirka trettio hektar i öns sydöstra del. De objekt som man hittade vid Forststyrelsen inventering har av någon orsak inte ännu registrerats i Museiverkets fornlämningsregister.

På Pörtö finns det rätt mycket stugbebyggelse som koncentrerats längs stränderna. Ön har haft permanent bosättning sedan 1700-talet och 1840 etablerade man en lotsstation där. Vid inventeringen på Pörtö hittades inga nya objekt. Det enda objektet som är känt sedan tidigare är Pörtö gravplats, som man inte med säkerhet har fastställt som begravningsplats.

Ögruppen med Pörtö anses omfatta även tre andra öar. På dessa öar känner man inte till fornlämningsobjekt sedan tidigare och vid inventeringen 2013 hittades nya objekt bara på Hamnholmen. Hamnholmen 1 är ett gravkummel från uppenbarligen brons- eller järnåldern och ligger på ett berg på öns norra del. Ett par hundra meter sydväst om kumlet hittades även ett mindre stenkummel.

På de högsta bergen på norra delen av Bodö har tre fornminnesmärken utmärkts på grundkartan. Alla dessa har visat sig vara s.k. blockmarker, som är naturliga formationer. Naknastensamlingar på dem påminner en aning om bronsålderns gravkummel och kartläggaren har tydligen av misstag trott att de är fornlämningar.

Pörtö enligt 1896 års karta. På ön var en tullstation verksam och där fanns ett flertal hus. Ej i skala. (Utdrag av kartan *Karta med ego- och rösebeskrifning samt skattl.förslag 1875–1896*. Signum B6b:7/10-36)

3.4 Övriga öar

På de andra öarna fanns det fyra fornlämningar som var kända sedan tidigare och de granskades. Jungfrudansen på Rågskär är synnerligen väl bevarad och ligger på en fin plats. Den anses vara ett objekt av riksomfattande viktig betydelse. På Rågskär finns det även en annan mindre jungfrudans för vilken den tidigare angivna platsuppgiften var fel. Felet har nu korrigerats. Också bakom lotsstationen på Andersholmen finns en jungfrudans som mycket väl kan ha byggts av stationens invånare. På Killingholmen väster om Onas finns det ristningar alldeles i vattenbrynet och där kan man urskilja årtalen 1865 och 1900–1903.

På de övriga holmarna hittades två nya objekt. På toppen av Rävholmen finns det på berget en kompassros som består av fem mindre stenkummel. Kompassen visar nästan exakt dagens väderstreck, skillnaden är kanske ett par grader. Mitt på Basören söder om Pörtö finns ett fornminnesmärke. När objektet granskades märkte man att det utbrett finns naken blockmark i området som har uppgrävts, röjts och att där har byggts skansliknande konstruktioner. Konstruktioner av den här typen som byggts i blockmark är nästan omöjliga att tidsbestämma såvida inte de är förknippade med någon historisk källa. Öster om blockmarken hittades också ett stenbyggt skydd. Liknande konstruktioner är kända som tomtningar längs kusten i Västra Finland. De är tillfälliga övernattningskydd som byggts av fiskare och sälfångare.

4. Sammandrag

Onas skärgård visade sig vara överraskande rik på arkeologiska fynd. Särskilt var fynden av gravruiner från bronsåldern viktiga upptäckter med tanke på områdets arkeologi. De tyder dessutom på att skärgårdens arkeologi fortfarande är dåligt kartlagd och dåligt känd. Vid inventeringen hittades ett antal konstruktioner med anknytning till historisk tid. Onas skärgård är bekant för sina fiskarsamhällen och sin sjöfart men man fann färre objekt kring dessa teman än vad som förväntats i förväg. Till exempel s.k. ryssugnar som byggdes av ryska flottan känner man fortfarande inte till i området fastän det sannolikt finns sådana där. Onas arkeologiska potential är fortfarande hög efter denna inventering. Öarnas bestånd av fornlämningar blev tillräckligt utrett för planläggningen, men i framtiden dyker det troligen upp nya objekt, i synnerhet från historisk tid.

Helsingfors den 19 december 2013

Vesa Laulumaa

5. Bildförteckning (fotograf Vesa Laulumaa)

- AKDG3191:1 Kalvö. Hällkista mitt i ett gravkummel. Fotograferat från öster
- AKDG3191:2 Kalvö. Ett gravkummel som har travats på ett berg. Fotograferat från sydväst.
- AKDG3192:1 Rågskår. Den västra jungfrudansen är synnerligen väl bevarad. Fotograferat från öster.
- AKDG3192:2 Rågskår. Den östra jungfrudansen är mossbevuxen. Fotograferat från nordväst.
- AKDG3193:1 Andersholmen. Jungfrudansen vid lotsstationen. Fotograferat från söder.
- AKDG3194:1 Killingholmen. Inhuggningar i berg. Fotograferat från söder.
- AKDG3194:2 Killingholmen. I en inhuggning har inhuggits "Jahta Strela 1900-1903" och en pil som pekar norrut.
- AKDG3195:1 Onas. Ett kummel på den högsta punkt av ett berg i sydvästra hörnet av Onas. Fotograferat från nordost.
- AKDG3196:1 Napoleons sten. Fotograferat från sydost. På bilden Vesa Laulumaa
- AKDG3196:2 Napoleons sten. Det finns många huggna stenar i omgivning kring stenen. Fotograferat från söder.
- AKDG3197:1 Rävholmen. En kompassros bestående av fem stenkummel på Rävholmens högsta punkt. Fotograferat från söder.
- AKDG3273:1 Bassören. Ett övernattningskydd, fotograferat från norr.
- AKDG3273:2 Bassören. Vallar och gropar i blockmark. Fotograferat från öster.
- AKDG3274:1 Hamnholmen 1. Ett kummel, fotograferat från sydväst. Framme till vänster syns en fyrkantig ändplatta.
- AKDG3274:2 Hamnholmen 1. Ett kummel, fotograferat från norr.
- AKDG3274:3 Hamnholmen 1. Ett kummel snett uppifrån. Fotograferat från norr.
- AKDG3275:1 Hamnholmen 2. Ett kummel, fotograferat från öster.

6. Källförteckning

Tryckta källor

Alanen, Timo ja Kepsu, Sauli 1989: *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505. Tampere.

Dahlström, Svante 1937: Ryssugnarna och den ryska skärgårdsflottan. *Finskt Museum* 1937, s. 15–68.

Edgren, Torsten ja Gardberg, Carl Jakob 1996: *Borgå stads historia 1*. Borgåtraktens förhistoria, medeltiden och 1500-talet. Borgå.

Harju, Erkki-Sakari ja Tiilikainen, Heikki 2009: Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C.N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella. Gummerus, Jyväskylä.

Mäkelä-Alitalo, Anneli 2000: *Borgå stads historia 3:1, 1809–1878*. Borgå.

Mäntylä, Ilkka 1994: *Borgå stads historia 2, 1602–1809*. Borgå.

Seppälä, Sirkka-Liisa 1995: *Porvoon kaupungin ja Porvoon maalaiskunnan kiinteät muinaisjännökset*. Porvoon museo. Porvoon museo.

Arkivkällor

Jansson, Henrik 2010: Söderskärin ja Långörenin saariston Natura 2000-alueen sekä Glosholmenin ja Pirtti-saaren kulttuuriperintöinventointi. Metsähallitus. Metsähallitus asianro 4725/41/2010.

Joutsalmi, Sinikka 2001: Onaksen saaristo ja Kalvö. Selvitys Porvoon läntisen ulkosaariston kulttuuriympäristöstä. Museovirasto. Rakennushistorian osasto. Museoviraston arkisto.

Kärkkäinen, Jari 2006: Onaksen saariston luonto- ja maisemaselvitys. Suunnittelukeskus Oy.

Munck, Marita ja Boström, Berit 1933: Borgå sockens fasta fornlämningar samt förteckningar över fynd från förhistorisk tid. Museoviraston arkisto.

Uino, Pirjo 1997: Porvoon Onas Rågskär. Arkeologisen kohteen tarkastus. Museoviraston arkisto.

Webbkällor

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto <http://digi.narc.fi>

Heikki Rantatupa, Historialliset kartat <http://vanhakartta.fi>

Maanmittauslaitos. Avoimien aineistojen tiedostopalvelu. <http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata>

Paikkatietoikkuna, <http://www.paikkatietoikkuna.fi>

Objektförteckning

Tidigare kända objekt

Benämning	Fornminnesbeteckning	Typ	Tidsbestämning	Sida
Killingholmen	1000011741	Konst- och minnesmärken/Inhuggningar	Historisk	10
Napoleonin kivi	1000011742	Stenkonstruktioner	Historisk	13
Rågskär	613010036	Kult- och sägenplatser/Jungfrudansar	Historisk	16
Andersholmen	613010072	Kult- och sägenplatser/Jungfrudansar	Historisk	19
Pirttisaari	1000011740	Gravplatser	Historisk	22

Nya objekt

Kalvö	1000022629	Gravplatser/Gravrös	Från bronsåldern	24
Rävholmen	1000022630	Konst, minnesmärken/Kompassrosor	Historisk	27
Onas	1000022631	Trafikleder/Kummel	Historisk	30
Hamnholmen 1	1000022747	Gravplatser/Gravrös	Från bronsåldern	33
Hamnholmen 2	1000022748	Trafikleder/Kummel	Historisk	37
Basören	1000022749	Boplatser	Historisk	39

Eventuella fornlämningar

Onäs	1000022512	Boplatser/torp	Historisk	42
------	------------	----------------	-----------	----

Killingholmen

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	1000011741
Fornlämningstyp:	Konst och minnesmärken
Precision av typen:	Inhuggningar
Tidsbestämning:	Historisk
Antal:	1
Fridlysningsklass och grund:	2
TM35-bladindelning:	L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta:	saknas
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6674891, E: 418184, Z: 1
Koordinatförklaring:	Inhuggningens GPS-koordinater
Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG:3194:1-2

Fornminnesregistrets

beskrivning: På Killingholmens nordvästra berg alldeles i vattenbrynet finns två parallella inhuggningar. Den ena uttrycker på ryska "Jahta Strela 1900-1903" och under texten finns en pil som pekar mot norr (jahta=fartyg, strela=norr). I den andra inhuggningen finns en bandliknande text som påminner om skrivsättet på runstenar, men texten är svår att tyda. Bandet avslutas upptill med ett flaggliknande bredare parti, nedtill som gapet på en stiliserad drake. I mitten finns en lyra under vilken det står årtalet 1865. Inhuggningarna börjar bli mossbevuxna. Objektet anges på grundkartan.

Inventeringsobservationer: Objektet granskades vid inventeringen 2013 men nu ändrades dess koordinatuppgifter, den tidigare koordinatpunkten visade på havet väster om objektet. I övrigt stämde objektet överens med beskrivningen i fornlämningsregistret.

Tidigare undersökningar: Sinikka Joutsalmi 2001, inventering

Tidigare fynd: -

Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000

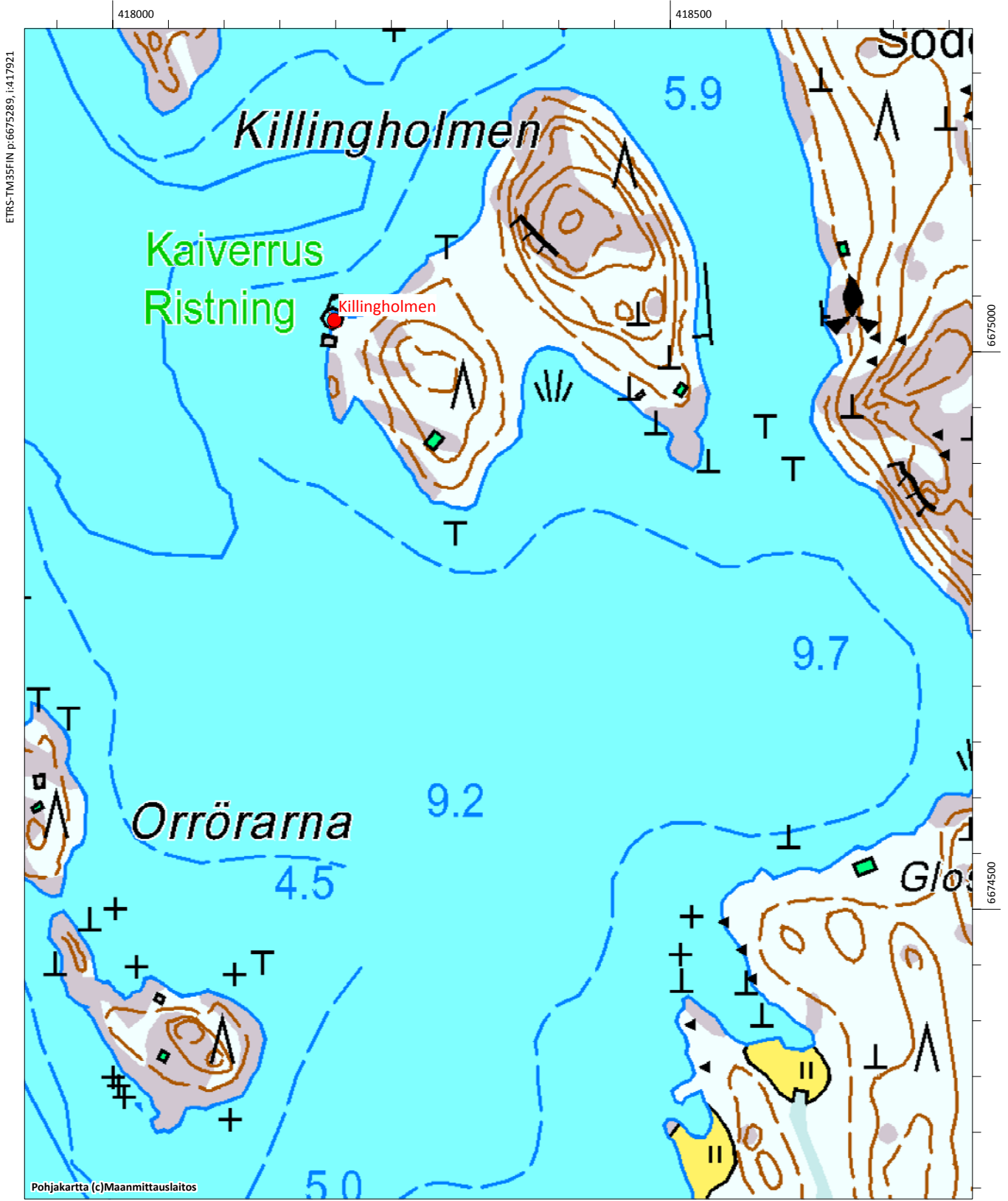

Killingholmen. Inhuggningar i berg. Fotograferat från söder. (AKDG3194:1)

Killingholmen. I en inhuggning har inhuggits "Jahta Strela 1900-1903" och en pil som pekar norrut.. (AKDG3194:2)

Killingholmen (1000011741) Konst- och minnesmärken/inhuggningar, historisk

Napoleonin kivi eller Napoleon-sarkofagen

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	1000011742
Fornlämningstyp:	Stenkonstruktioner
Precision av typen:	-
Tidsbestämning:	Historisk
Antal:	1
Fridlysningsklass och grund:	2
TM35-bladindelning:	L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta:	saknas
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6673857, E: 418186, Z: -
Koordinatförklaring:	Stenens GPS-koordinater
Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG:3196:1-2

Fornminnesregistrets beskrivning:

Napoleon-stenen är en pelarliknande granitsten på den sydvästra stranden av Onas. Stenen ligger alldeles i vattenbrynet på ett underlag av trä. Det finns flera förklarande sägner om stenen. Stenen torde vara förknippad med stembrytning som i något skede bedrevs på ön. Sirkka Kopisto nämner i verket Finlands Nationalmuseum att arkitekter började använda granit från Onas i stenpelare, men att stenens dåliga kvalitet gjorde att materialet lämnades på brytningsplatsen.

Inventeringsobservationer: Objektet granskades vid inventeringen 2013. Dess koordinatuppgifter ändrades, eftersom den tidigare koordinatpunkten visade på havet väster om objektet. Stenen är uppskattningsvis en aning över två meter lång och en och en halv meter hög. Ytan på den har knackats så att den blivit jämnt rund, sidan mot marken är rak. I ena ändan på stenen syns två borrhål. På stranden kring stenen ligger rikligt med brutna stenblock. En legend kring stenen påstår att den skulle ha huggits till för Napoleon-sarkofagen. Under stenen finns fortfarande rester av ved som den lagts att ligga på.

Tidigare undersökningar:

Sinikka Joutsalmi 2001, inventering

Tidigare fynd:

-

Kartutdrag:

Utdrag ur grundkartan 1:5000

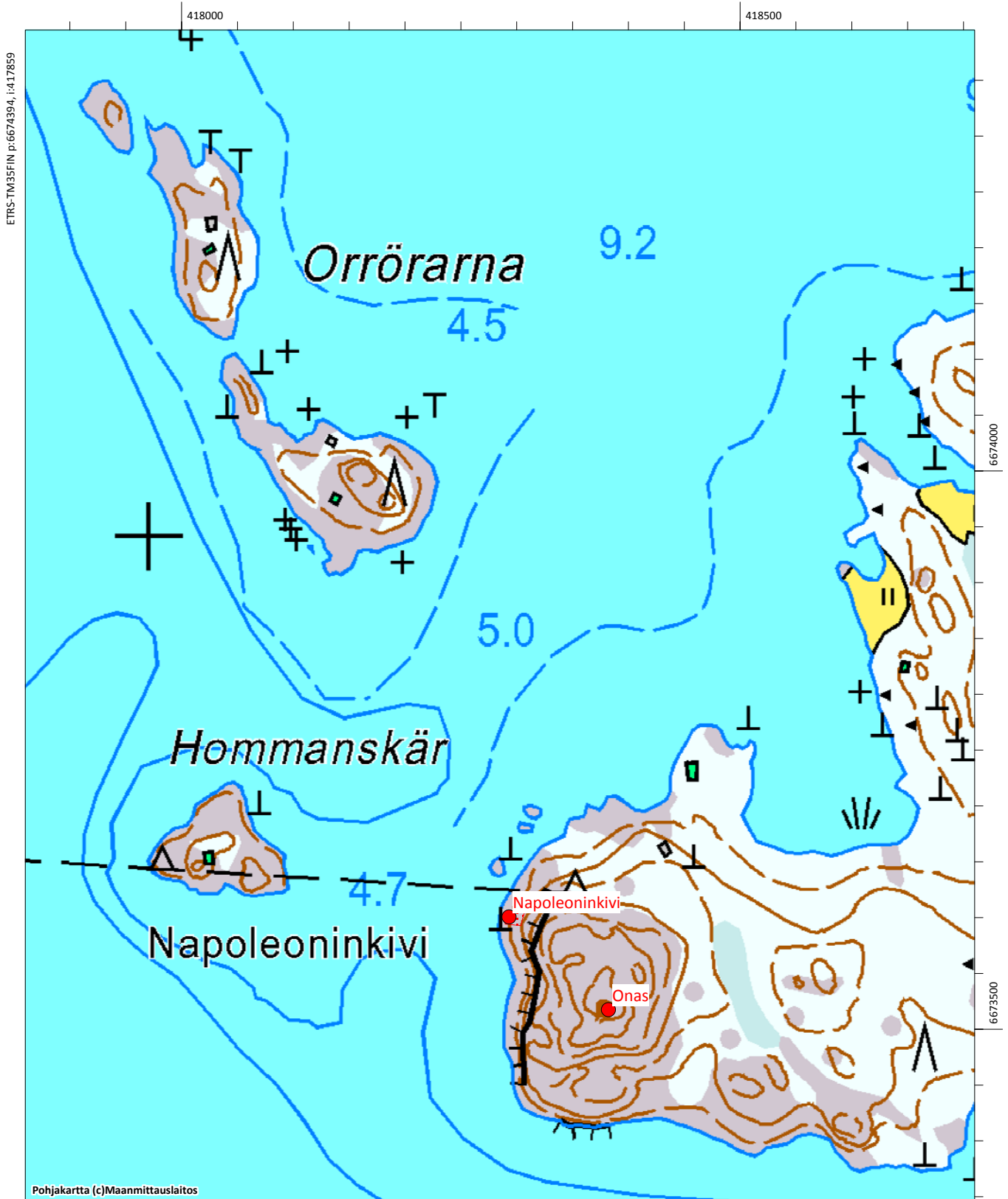

Napoleons sten. Fotograferat från sydost. På bilden Vesa Laulumaa (AKDG3196:1)

Napoleons sten. Det finns många huggna stenar i omgivning kring stenen. Fotograferat från söder (AKDG3196:2)

Napoleonin kivi (1000011742) stenkonstruktioner, historisk
Onas (1000022631) trafikleder/kummel, historisk

Rågsjär

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	613010036
Fornlämningstyp:	Kult- och sägenplatser
Precision av typen:	Jungfrudansar
Tidsbestämning:	Historisk
Antal:	1
Fridlysningsklass och grund:	2
TM35-bladindelning:	L4311 PIRTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta:	saknas
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6673326, E: 417125, Z: 10
Koordinatförklaring:	Västra jungfrudansens GPS-koordinater

Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG:3192:1-2

Fornminnesregistrets

beskrivning: Jungfrudansarna ligger på ett berg i den norra delen av Rågsjär. Jungfrudans A finns i öns norra del på ett strandberg som sluttar mot nordväst. Den är 10,5 x 10 meter stor och öppnar sig mot ostsydost. Nedanom cirkeln vid berget finns en stor stenhög.

Jungfrudans B ligger cirka 100 m öster om den föregående på ett berg som sluttar mot sydöst. Den är 7 x 6 meter stor. Cirkel B är mossbevuxen och syns dåligt. Objektet räknas till fornlämningar av riksomfattande betydelse (Maise-man muisti 2001).

Inventeringsobservationer: Objektet granskades vid inventeringen 2013. Dess koordinatuppgifter ändrades, de var en aning felaktiga, liksom även grundkartans noteringar. Jungfrudansarna finns inte på de platser som anges på grundkartan. Den mer västra cirkeln (A) ligger cirka 20 meter ostsydost om tecknet på grundkartan, felet är således inte så värst stort. Positionen för den östra cirkeln avviker mer från märkningen på grundkarta och ligger cirka 50 meter ostsydost om märket. Avståndet mellan jungfrudansarna är 100 meter, vilket också nämns i fornlämningsregistrets beskrivning, och även i övrigt är de i det skick som anges i beskrivningen.

Tidigare undersökningar: J.E. Tuomala 1886, granskning
 Hannikainen 1917, granskning
 Marita Munck och Berit Boström 1933, inventering
 Jukka Eenilä 1989, granskning
 Sinikka Joutsalmi 2001, inventering

Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000
 Underobjekt: Östra jungfrudans, x=6673311, i=417243, z=15

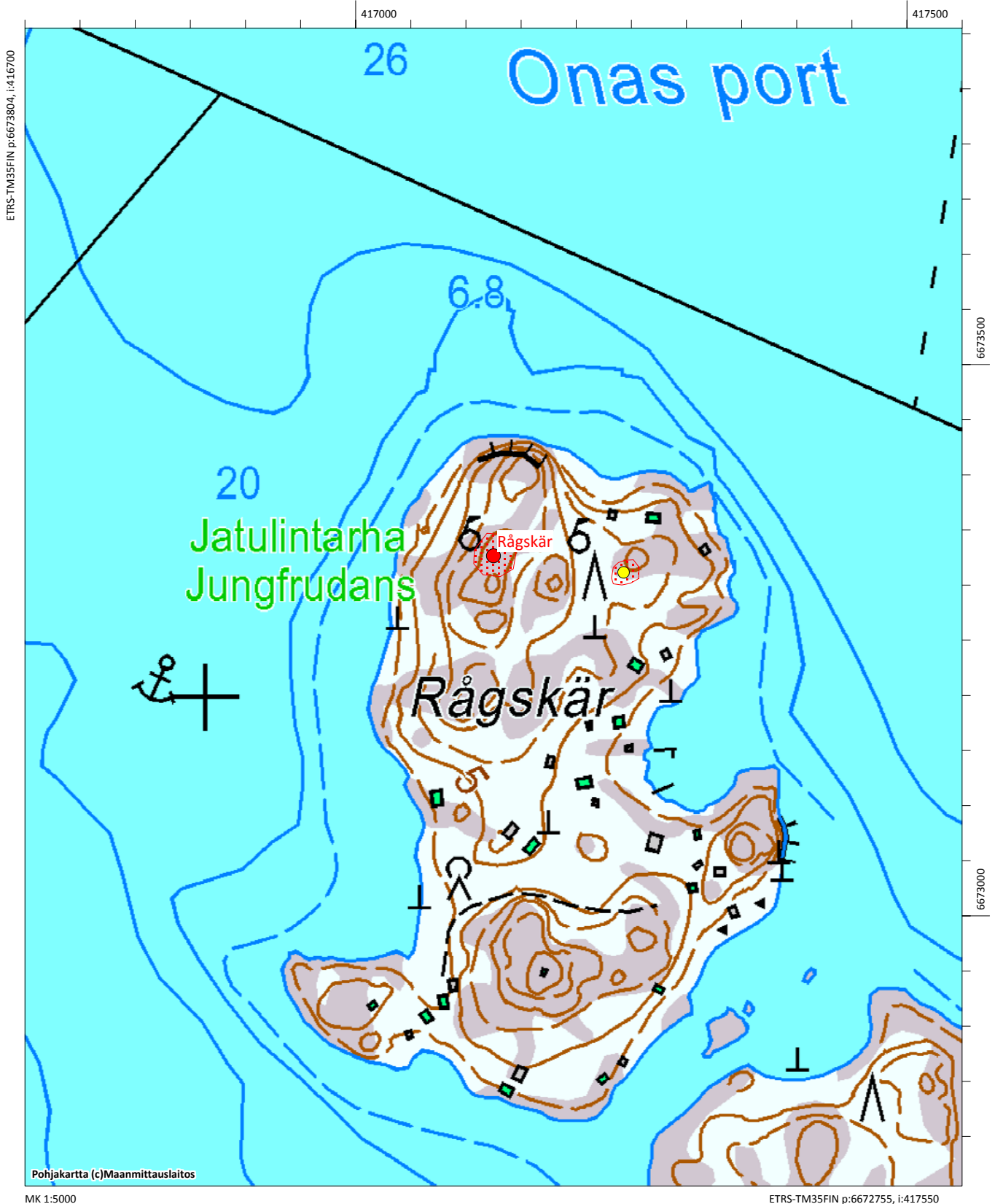

Rågskär. Den västra jungfrudansen är synnerligen väl bevarad. Fotograferat från öster. (AKDG3192:1)

Rågskär. Den östra jungfrudansen är mossbevuxen. Fotograferat från nordväst. (AKDG3192:2)

Rågskär (613010036) kult- och sägenplatser/jungfrudansar, historisk

Andersholmen

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	613010072
Fornlämningstyp:	Kult- och sägenplatser
Precision av typen:	Jungfrudansar
Tidsbestämning:	Historisk
Antal:	1
Fridlysningsklass och grund:	2
TM35-bladindelning:	L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta:	saknas
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6671970, E: 417791, Z: 5
Koordinatförklaring:	Inhuggningens GPS-koordinater

Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG3193:1

Fornminnesregistrets

beskrivning: Jungfrudansen finns mitt på ön, uppe på ett berg. Det finns inga uppgifter om fornlämningens storlek.

Inventeringsobservationer: Objektet granskades vid inventeringen 2013. Söder om den tidigare lotsstationens byggnader på Andersholmen finns en jungfrudans med en diameter på cirka sex meter. Cirkeln är ganska mossbevuxen, liksom även det omgivande berget. Ett par meter norr om cirkeln finns en mindre jungfrudans med bara tre stencirklar och av en diameter på ett par meter. Det finns rätt mycket lösa stenar i jungfrudansens omgivning. På bergsområdet växer martallar och mariga enar.

Tidigare undersökningar:	Aarni Erä-Esko 1974, granskning
Tidigare fynd:	-

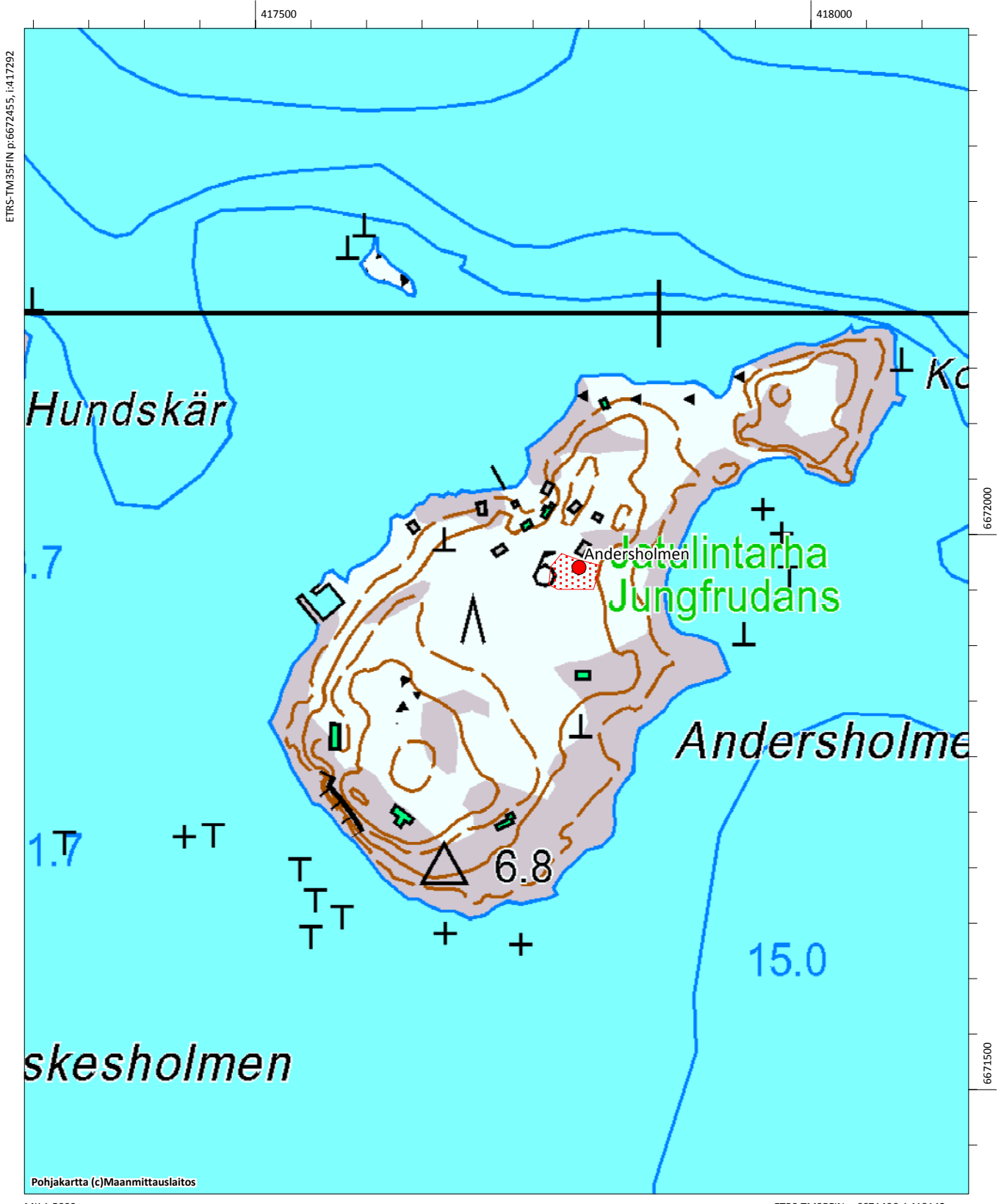
Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000

Andersholmen. Jungfrudansen vid lotsstationen. Fotograferat från söder. (AKDG3193:1)

Andersholmen (613010072) Kult- och sägenplatser/Jungfrudansar, historisk

Pirttisaari

Fornlämningstyp: Fast fornlämning
 Fornlämningsbeteckning: 1000011740
 Fornlämningstyp: Gravplatser
 Precision av typen: Begravningsplatser
 Tidsbestämning: Historisk
 Antal: 1
 Fridlysningsklass och grund: 2

TM35-bladindelning: L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
 Grundkarta: saknas
 ETRS-TM35FIN koordinater: N: 6670631, E: 412634, Z: -
 Koordinatförklaring: Objektets kartkoordinater

Inventeringsfynd: -
 Digitala bilder: -

Fornminnesregistrets beskrivning:

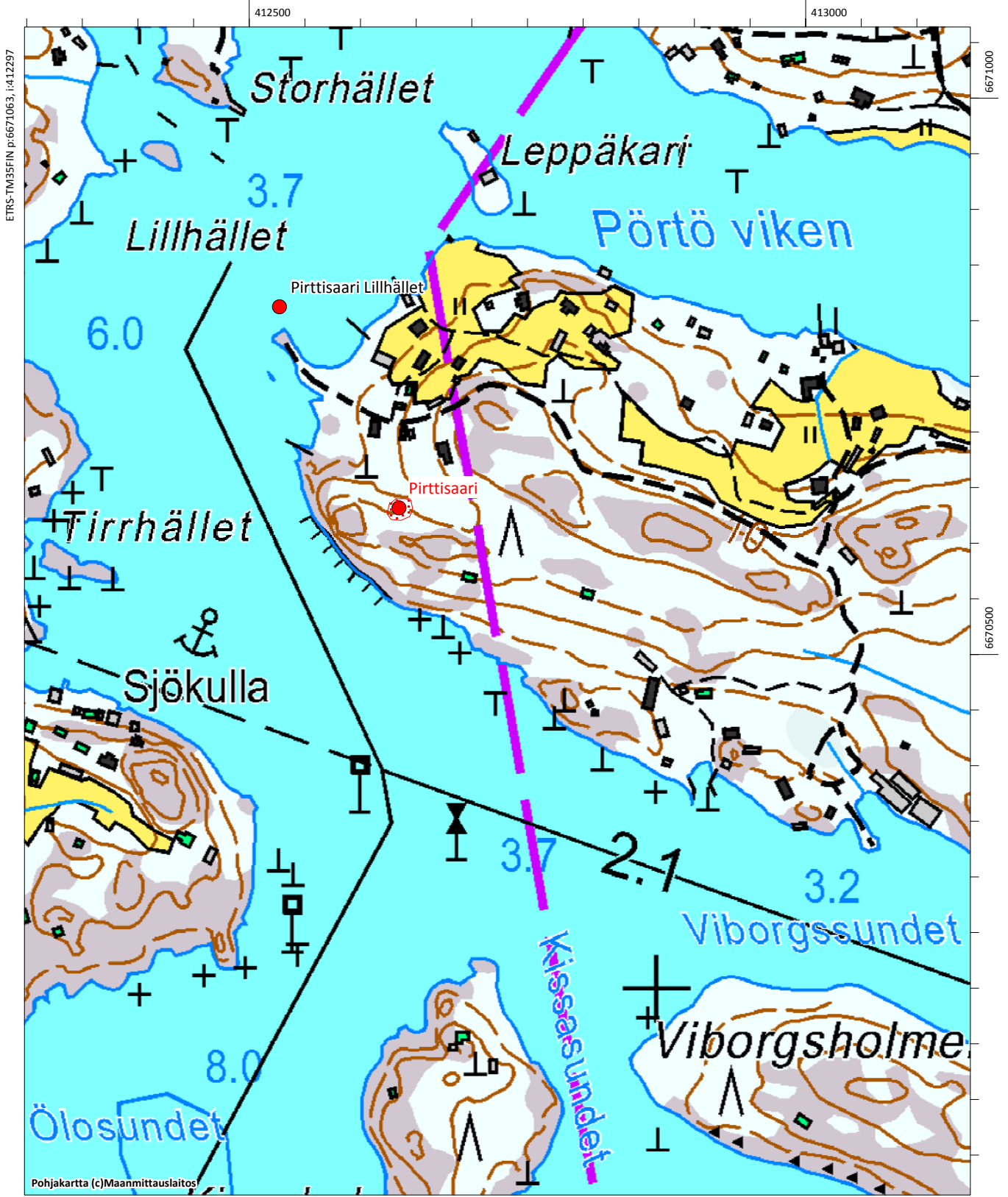
Stencirkeln med en diameter på cirka 15 meter ligger mellan två bergskammar på östra kanten av lägenheten Lustighemman (RN 1:6). Den är cirka 20 cm hög och övertäckt av mossa och växtlighet. Mitt i cirkeln växer stora tallar. Traditionen berättar att det är ifråga om stengärdet till en gammal begravningsplats men man har hittat inget i området som skulle tyda på gravar. Cirkeln nämns i Fornminnesföreningens tidskrift från år 1874 där det sägs att "man vet med säkerhet" att cirkeln är en begravningsplats för ryska sjömän från 1700-talet. Det finns en liknande stencirkel på Hagnäsudden på Storpellinge.

Inventeringsobservationer: Den låga stenläggningen verkar inte vara ett stengärde. För att fastställa en eventuell begravningsplats krävs vidare forskning.

Tidigare undersökningar: -
 Tidigare fynd: -

Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000

Pirttisaari (1000011740) gravplatser, historisk

Kalvö

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	1000022629
Fornlämningstyp:	Gravplatser
Precision av typen:	Gravkummel
Tidsbestämning:	Från bronsåldern
Antal:	1
Fridlysningsklass och grund:	1
TM35-bladindelning:	saknas
Grundkarta:	3021 01 EMSALÖ
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6678900, E: 418301, Z: -
Koordinatförklaring:	Kumlets GPS-koordinater

Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG:3191:1-2

Fornminnesregistrets

beskrivning:	Nytt objekt, tidigare beskrivning saknas
Inventeringsobservationer:	Objektet registrerades vid inventeringen 2013. Det utpekades av Lars Vikström som har en sommarstuga vid namn Hällbo på ön. Kumlet finns i södra delen av Kalvö. Det är sannolikt fråga om ett gravkummel från bronsåldern som har travats på berget. Graven är plundrad och i dess i mitt syns lämningar av en hällkista. Kistan är byggd av flata stenar och sidostenarna är cirka 1,5 meter långa, en av dem är cirka 20 cm bred och liknar en balk. Kistan är således cirka 1,5 meter lång och har flata stenar i ändorna. Kumlets stenläggning ligger utspridd över ett område på cirka 10x4 meter. Öborna har länge känt till kumlet och det har ansetts vara en vikingagrav. Numera får man sällan uppgifter om gravkummel från bronsåldern i stil med objektet på Kalvö, de flesta har hittats redan tidigare. Miljön kring kumlet är torr tallmo.

Snart efter besöket vid kumlet kontaktade markägare Jari Kiema Laulumaa, som utförde inventeringen. Folk hade börjat besöka platsen, emedan det hade varit en artikel om kumlet i Borgåbladet. Kiema vill märka ut en stig till platsen så att miljön inte skulle slitats för mycket. Laulumaa och Kiema kom överens om att stigen kunde märkas ut och att det reses en skylt på platsen, Laulumaa sände en text för skylten. Kiema avsåg att själv tillverka och resa en tavla försedd med en flyttbar betongfot. På platsen ställs dessutom Museiverkets fridlysningsstavla av metall.

Tidigare undersökningar:	-
Tidigare fynd:	-
Kartutdrag:	Utdrag ur grundkartan 1:5000

Kalvö. Hällkista mitt i ett gravkummel. Fotograferat från öster. (AKDG3191:1)

Kalvö. Ett gravkummel som har travats på ett berg. Fotograferat från sydväst. (AKDG3191:2)

Kalvö (1000022629) gravplatser/gravrös, från bronsåldern

Rävholmen

Fornlämningstyp: Fast fornlämning
 Fornlämningsbeteckning: 1000022630
 Fornlämningstyp: Konst, minnesmärken
 Precision av typen: Kompassros
 Tidsbestämning: Historisk
 Antal: 1
 Fridlysningsklass och grund: 2

 TM35-bladindelning: L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
 Grundkarta: 3021 01 EMSALÖ
 ETRS-TM35FIN koordinater: N: 6677308, E: 416971, Z: 25
 Koordinatförklaring: Kumlets GPS-koordinater

Inventeringsfynd: -
 Digitala bilder: AKDG3197:1

Fornminnesregistrets
 beskrivning: Nytt objekt, tidigare beskrivning saknas

Inventeringsobservationer: Objektet finns på ett berg på den högsta punkten på Rävholmen. Platsen nås lättast längs en stig från båthamnen på öns norra del. På berget finns det fem stenkummel med diametrar på cirka 1-5–2 meter och en höjd på cirka en halv meter. Kumlen ligger cirka tre meter från varandra och bildar en kompassliknande figur som grovt taget visar väderstreckens kardinalriktningar. Det är omöjligt att bestämma tiden för kompassrosens framställning, troligen är det ändå fråga om ett objekt från historisk tid.

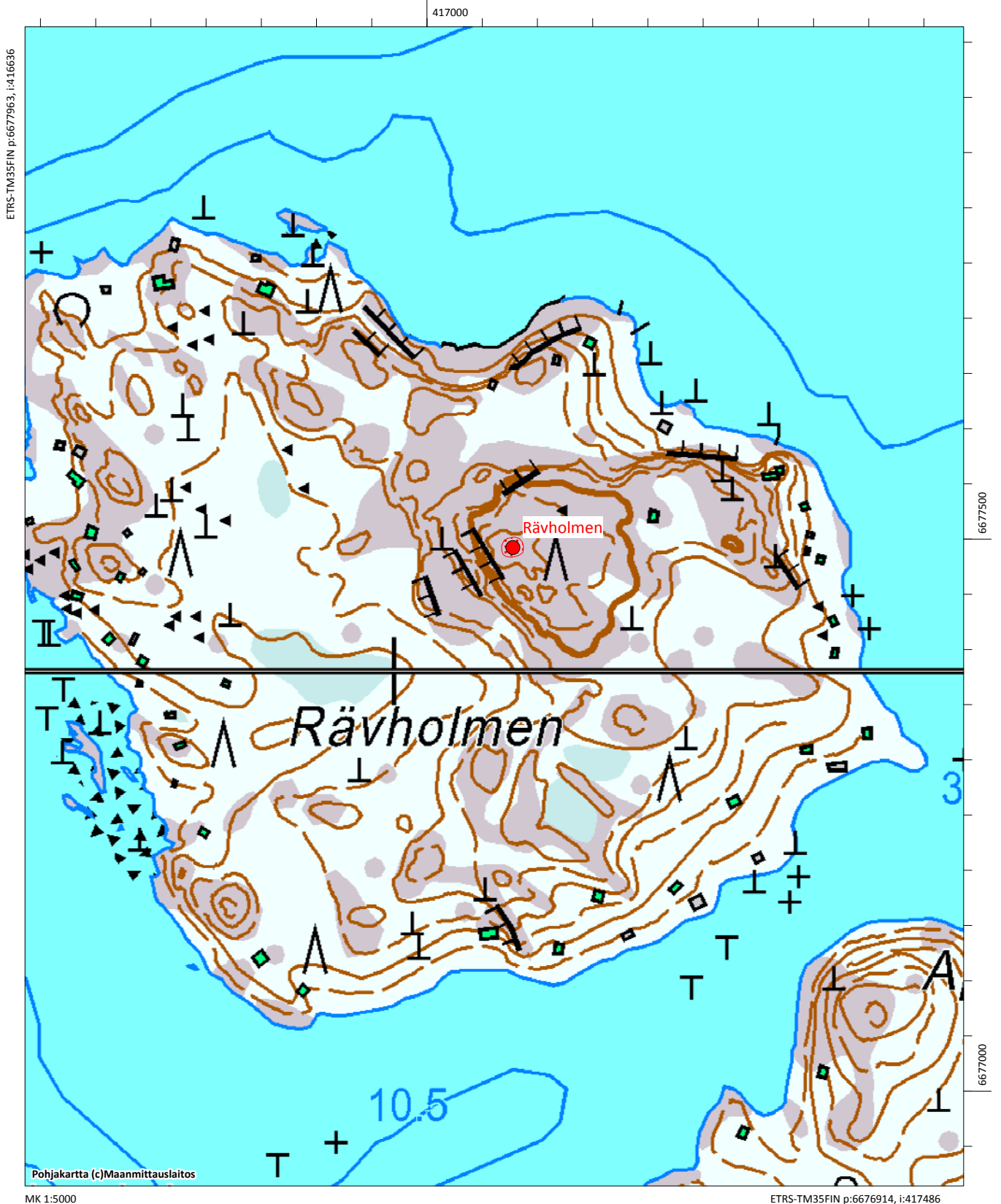
Tidigare undersökningar: -
 Tidigare fynd: -
 Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000

Rävholmen. En kompassros bestående av fem stenkummel på Rävholmens högsta punkt.
Fotograferat från söder. (AKDG3197:1)

Rävholmen (1000022630) konst, minnesmärken/kompassrosor, historisk

Onas

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	1000022631
Fornlämningstyp:	Trafikleder
Precision av typen:	Kummel
Tidsbestämning:	Historisk
Antal:	1
Fridlysningsklass och grund:	2
TM35-bladindelning:	L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta:	saknas
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6673774, E: 418275, Z: 20
Koordinatförklaring:	Kumlets GPS-koordinater

Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG3195:1

Fornminnesregistrets
beskrivning: Nytt objekt, tidigare beskrivning saknas

Inventeringsobservationer: Objektet finns på den högsta punkten på Onas sydvästra spets. Ett stenkum-
mel vars diameter är tre meter och höjd cirka 1,7 meter har travats på berget.
Den närmaste omgivningen består av berg där det växer lav, mossa och mar-
tallar. Det är svårt att bestämma en exakt ålder för kumlet men det torde ändå
vara fråga om ett objekt från historisk tid.

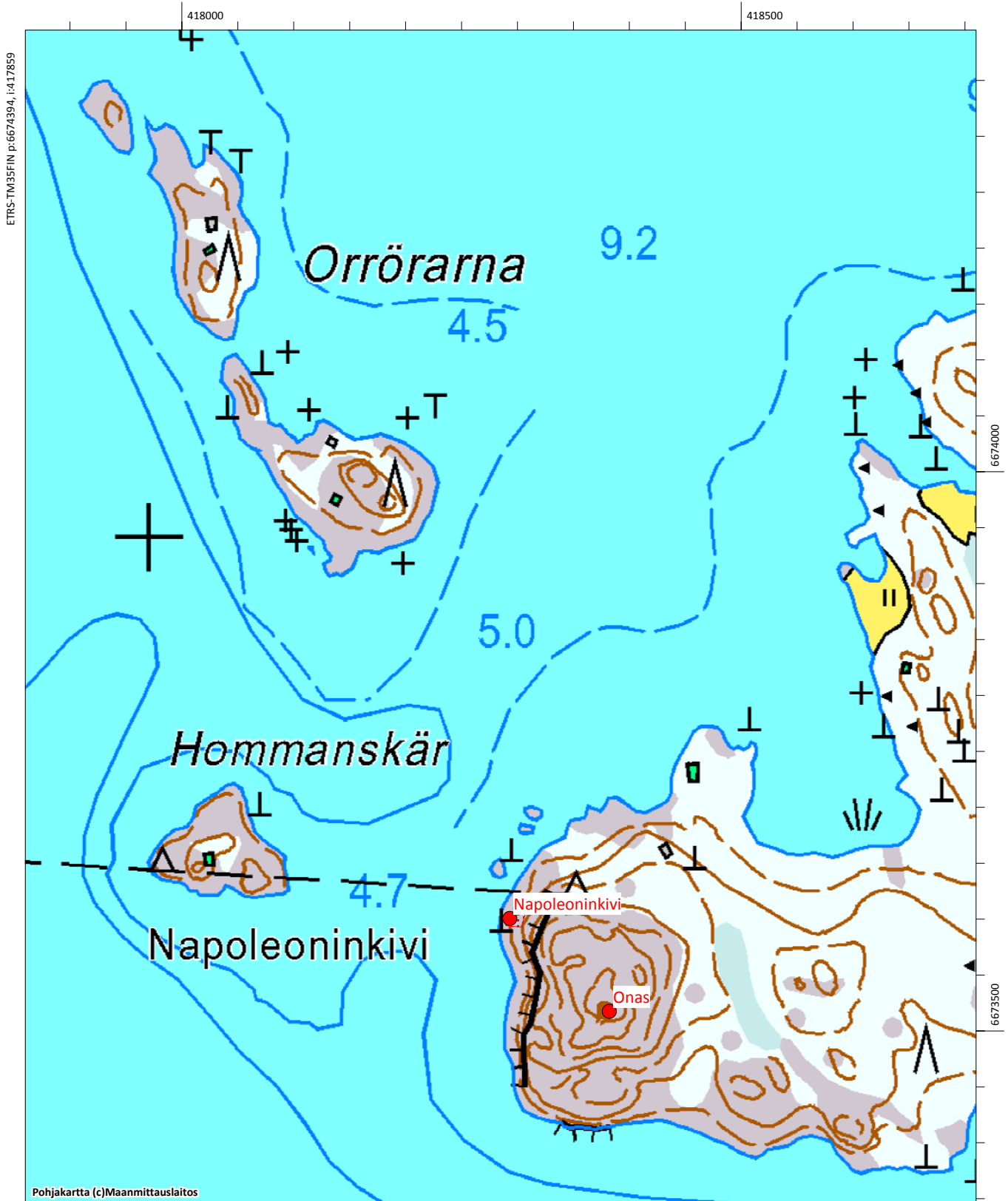
Bergen stupar brant mot havet cirka 50 meter väster och cirka 100 meter
nordväst om kumlet, på havsstranden ligger ett fornlämningsobjekt som kallas
Napoleons sten.

Tidigare undersökningar:	-
Tidigare fynd:	-
Kartutdrag:	Utdrag ur grundkartan 1:5000

Onas. Ett kummel på den högsta punkt av ett berg i sydvästra hörnet av Onas. Fotograferat från nordost. (AKDG3195:1)

Napoleonin kivi (1000011742) stenkonstruktioner, historisk
Onas (1000022631) trafikleder/kummel, historisk

Hamnholmen 1

Fornlämningstyp: Fast fornlämning
 Fornlämningsbeteckning: 1000022747
 Fornlämningstyp: Gravplatser
 Precision av typen: Gravkummel
 Tidsbestämning: Från bronsåldern
 Antal: 1
 Fridlysningsklass: 2

TM35-bladindelning: L4311 PIRTISAARI-PÖRTÖ
 Grundkarta: 2034 12 + 15 FAGERÖ
 ETRS-TM35FIN koordinater: N: 6670655, E: 412051, Z: 15
 Koordinatförklaring: Kumlets GPS-koordinater

Inventeringsfynd: -
 Digitala bilder: AKDG3274:1-3

Fornminnesregistrets

beskrivning: Nytt objekt, tidigare beskrivning saknas

Inventeringsobservationer: Objektet finns på norra delen av Hamnholmen, cirka 100 meter söder om stranden. På berget finns ett mossbevuxet stenkummel vars diameter är cirka 5-6 meter. Det har rotats i kumlet, i dess mitt finns en utgrävning och stenarna ligger en aning utspridda i omgivningen. I västra ändan av kumlet finns en något större fyrkantig sten vars diameter är en knapp meter. Det växer tallar på kumlet.

På basis av lägets höjd och kumlets form är det fråga om ett gravkummel från sannolikt bronsåldern. Området består av berggrund och där växer martallar, mossa och lav.

Tidigare undersökningar: -
 Tidigare fynd: -
 Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000, se nästa objekt, Hamnholmen 2

Hamnholmen 1. Ett kummel, fotograferat från sydväst. Framme till vänster syns en fyrkantig ändplatta. (AKDG3274:1)

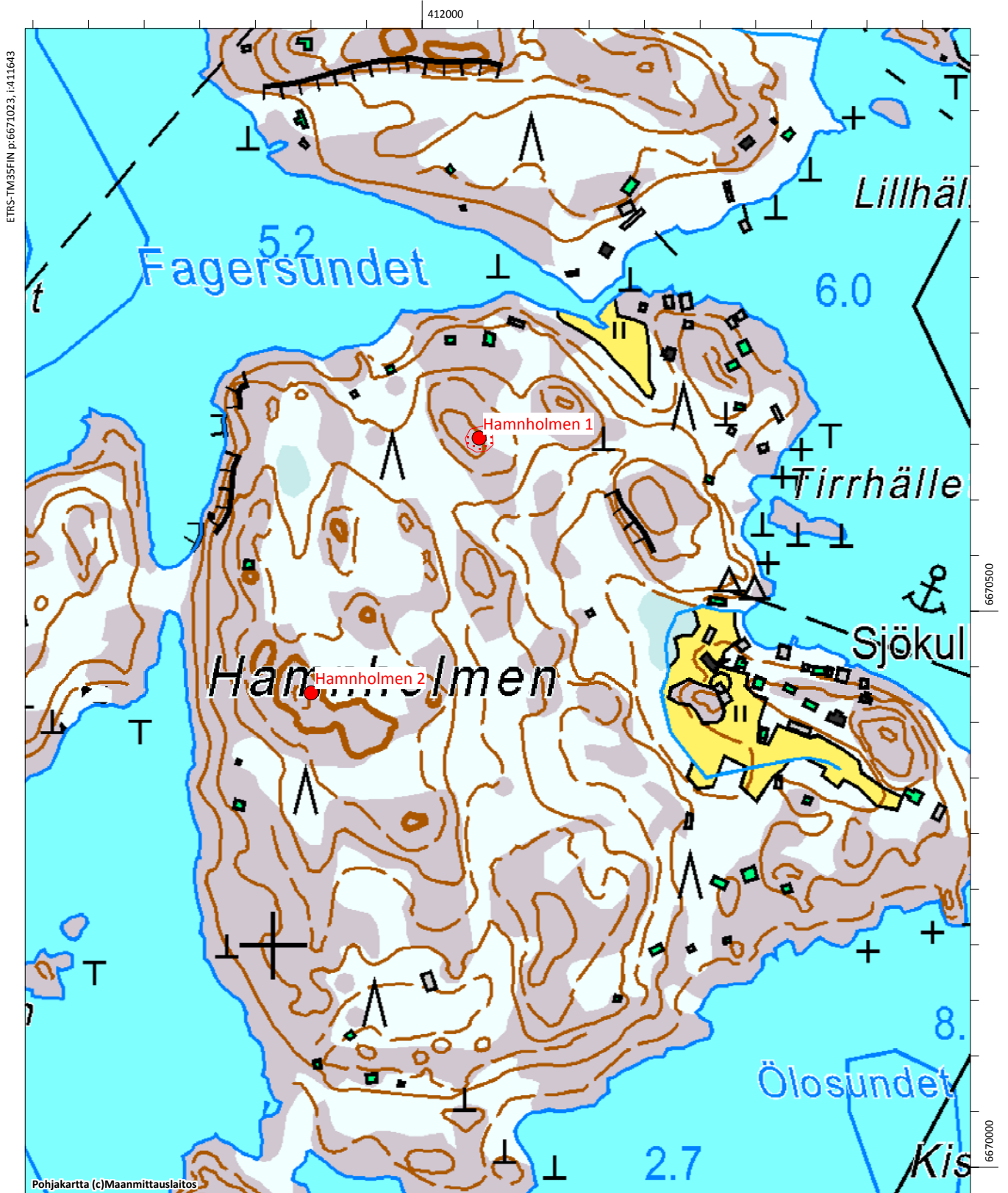
Ett kummel, fotograferat från norr. (AKDG3274:2)

Ett kummel snett uppifrån. Fotograferat från norr.. (AKDG3274:3)

Hamnholmen 1 (1000022747), gravplatser/gravrös, från bronsåldern

Hamnholmen 2 (1000022748), trafikleder/kummel, historisk

Hamnholmen 2

Fornlämningstyp: Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning: 1000022748
Fornlämningstyp: Trafikleder
Precision av typen: Kummel
Tidsbestämning: Historisk
Antal: 1
Fridlysningsklass: 2

TM35-bladindelning: L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta: 2034 12 + 15 FAGERÖ
ETRS-TM35FIN koordinater: N: 6670426, E: 411900, Z: 23
Koordinatförklaring: Kumlets GPS-koordinater

Inventeringsfynd: -
Digitala bilder: AKDG3275:1

Fornminnesregistrets

beskrivning: Nytt objekt, tidigare beskrivning saknas
Inventeringsobservationer: Objektet finns på Hamnholmens västra strand cirka 100 meter österut på öns högsta punkt. Kumlet är travat med kantiga stenar och det är cirka en meter högt. Det omgivande bergsområdet är mossbevuxet och där växer martallar.
Tidigare undersökningar: -
Tidigare fynd: -
Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000

Hamnholmen 2. Ett kummel, fotograferat från öster. (AKDG3275:1)

Basören

Fornlämningstyp:	Fast fornlämning
Fornlämningsbeteckning:	1000022749
Fornlämningstyp:	Boplatser
Precision av typen:	-
Tidsbestämning:	Historisk
Antal:	1
Fridlysningsklass:	2
TM35-bladindelning:	L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
Grundkarta:	2034 12 + 15 FAGERÖ
ETRS-TM35FIN koordinater:	N: 6670230, E: 411056, Z: 6
Koordinatförklaring:	Objektets GPS-koordinater
Inventeringsfynd:	-
Digitala bilder:	AKDG3273:1-2

Fornminnesregistrets

beskrivning: Nytt objekt, tidigare beskrivning saknas

Inventeringsobservationer: Objektet finns i östra delen av Basören cirka 50 meter från öns norra strand. Mitt på ön finns s.k. blockmark över ett stort område. Av stenar från blockmarken har travats en konstruktion med runda väggar och en diameter på cirka 2,5 meter. Väggarna är nära en halv meter höga. Det är sannolikt fråga om ett tillfälligt övernattningskydd som byggts av fiskare eller andra sjöfarare.

Blockmarken i den norra delen av ön har gropar och vallar vars ålder och syften är oklara; områdets koordinatpunkt finns som underobjekt

Tidigare undersökningar:	-
Tidigare fynd:	-
Kartutdrag:	Utdrag ur grundkartan 1:5000

Underobjekt:	Vallar och gropar i blockmarken x= 6670323, i= 410994, z=5
--------------	---

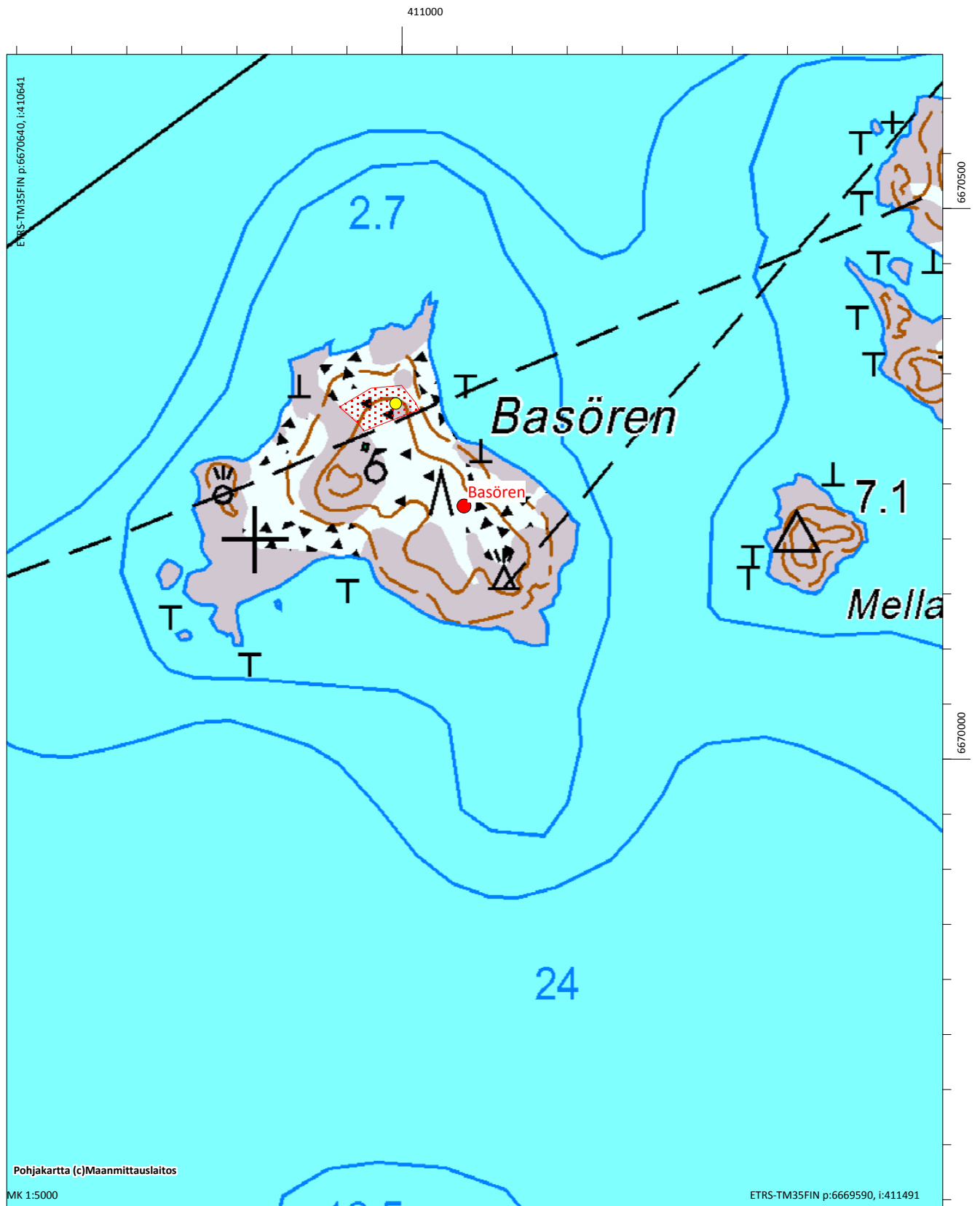

Bassören. Ett övernattningsskydd, fotograferat från norr. (AKDG3273:1)

Bassören. Vallar och gropar i blockmark. Fotograferat från öster. (AKDG3273:2)

Basören (1000022749) boplats, historisk

Onäs

Fornlämningstyp: Eventuell fornlämning
 Fornlämningsbeteckning: 1000022512
 Fornlämningstyp: Boplatser
 Precision av typen: Torp
 Tidsbestämning: Historisk
 Antal: 1
 Fridlysningsklass: 2

TM35-bladindelning: L4311 PIRTTISAARI-PÖRTÖ
 Grundkarta: Saknas
 ETRS-TM35FIN koordinater: N: 6675290, E: 418984, Z: 6
 Koordinatförklaring: Kartkoordinater

Inventeringsfynd: -
 Digitala bilder: -

Fornminnesregistrets

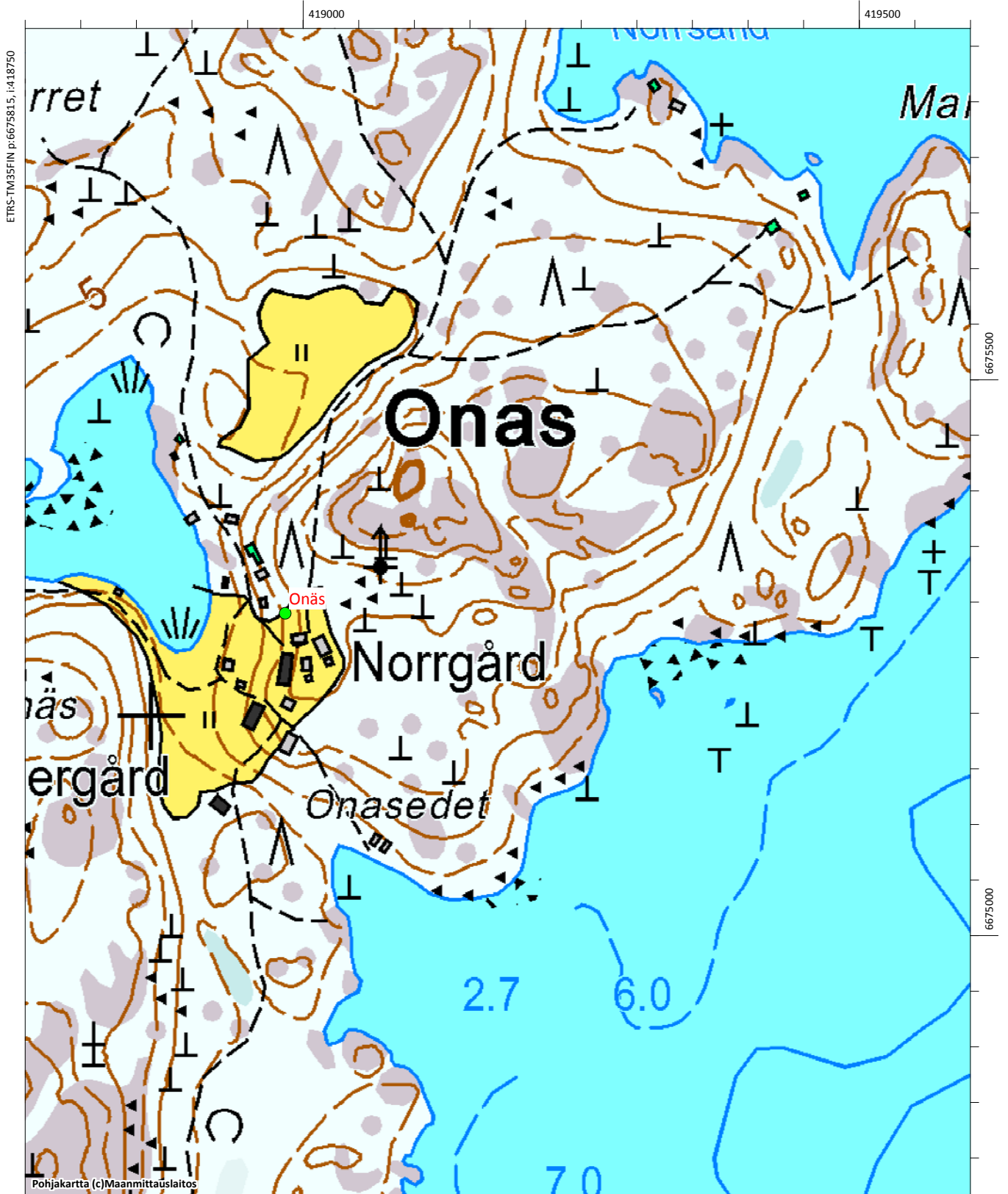
beskrivning: By som anges i den kungliga sjökortsamlingen. Objektet har varken granskats i terrängen eller avgränsats.

Inventeringsobservationer: Objektet finns mitt på Onäs, på öns smalaste plats. Området där byn anges har fortfarande bosättning och byggnadsbeståndet är av rätt hög ålder. Gårdsområdet har inte granskats och utanför det har inte upptäckts tecken efter konstruktioner som kunde ha anknytning till 1700-talet eller tidigare bosättningar. Åkrar och ängar som anges på sjökort och 1800-tals kartor ligger i träda eller har vuxit igen. På grund av den mycket täta och höga växtligheten var det svårt att göra observationer.

Tidigare undersökningar: -
 Tidigare fynd: -
 Kartutdrag: Utdrag ur grundkartan 1:5000

Eventuel fornlämning

Onäs (1000022512) boplatser/torp, historisk

Bilaga: Karta över inventeringsområdet och fornlämningar